

KATSAUKSET

Hengailun maantiede ja nuorisotutkimuksen eettiset ongelmat

Sirpa Tani

Lasten ja nuorten tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ovat nousseet viime vuosina entistä useammin esiin. On huomattu, kuinka alan käytännöt ovat epäyhtenäiset, osin jopa keskenään ristiriitaisetkin. Monissa maissa lapsia ja nuoria koskevaan tutkimukseen liittyvät eettiset säädökset on alun perin tehty lääketieteellisen tutkimuksen tarpeisiin, minkä vuoksi käyttäytymis- tai yhteiskuntatieteelliset näkökulmat eivät välttämättä ole tulleet riittävästi huomioituksi (Mäkelä 2010).

Tutkimusetiikkaan liittyvässä keskustelussa on toisaalta korostettu entistä tiukempaa tutkimustoiminnan kontrollia, toisaalta lasten ja nuorten entistä suurempaa vapautta päättää itseään koskevista asioista. Ensimmäisen näkökulman mukaisesti monet rahoittajat ovat ryhtyneet edellyttämään entistä perustellumpia selvityksiä suunnitellun tutkimuksen eettisistä käytännöistä sekä Suomessa että muissa maissa. Sama trendi näkyy myös monien julkaisusarjojen kirjoittajilleen antamissa ohjeissa: tutkimuseettiset kysymykset on tehtävä näkyviksi kirjoitusprosessissa.

Toisen tutkimuseettistä keskustelua vilkastuttaneen näkökulman mukaan lapset ja nuoret nähdään aktiivisina subjekteina, jotka ovat kykeneviä päättämään itseään koskevista asioista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapset ja nuoret voisivat itse päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen vai eivät. Taustalla tässä lasten ja nuorten toimijuutta korostavassa näkemyksessä vaikuttaa vuonna 1989 YK:n yleiskokouksessa tehty *Lapsen oikeuksien sopimus*, jossa lapset tunnustetaan yhteiskunnallisiksi toimijoiksi tässä ja nyt. Sopimuksessa edellytetään, että sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat mielipiteensä, oikeuden ilmaista näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset pitää ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (UNICEF 1989). Kyseessä on Geneven sopimusten jälkeen maailman toiseksi laajimmin ratifioitu ihmisoikeuksia koskeva sopimus. Sen ulkopuolella ovat ainoastaan Somalia ja Yhdysvallat. Suomessa sopimus on tullut voimaan vuonna 1991.

Lapsen oikeuksien julistuksen seurauksena Suomeen perustettiin lapsiasiavaltuutetun virka vuonna 2005. Viran haltijan tehtäviin kuuluvat lasten oikeuksien edistäminen sekä poliittisiin päättäjiin ja muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin vaikuttaminen tuomalla lapsipolitiikan näkökulmia esiin. Lapsiasiavaltuutetun mukaan lasten oikeus vaikuttamiseen ja osallistumiseen on otettu hyvin huomioon suomalaisessa lainsäädännössä. Perustuslaki, lastensuojelulaki sekä vuonna 2006 voimaan tullut nuorisolaki tukevat lasten oikeuksia. Tästä huolimatta käytäntö on toinen: aikuisten asenteet ja toimintakulttuurissa ilmenevät puutteet estävät usein lasten osallistumisen (Lapsiasiavaltuutettu 2009).

Kuten edellä esiintuodut näkökulmat todistavat, lasten ja nuorten tutkimukseen liittyviä eettisiä ohjeistuksia olisi syytä selkeyttää. Yhtenä osoituksena reagoimisesta tähän tarpeeseen on tutkimuseettisen neuvottelukunnan vuonna 2009 julkaisema teos *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Siinä suositellaan eettisten toimikuntien perustamista yliopistoihin sekä kannustetaan yliopistojä tekemään omia tutkimusetiikkaa

koskevia ohjeistuksiaan. Yliopistot ovat sitoutuneet noudattamaan näitä tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia ohjeita. Samalla on alettu perustaa tiedekunta- tai kampustasoisia tutkimuseettisiä toimikuntia. Tätä kirjoitettaessa keväällä 2010 Helsingin yliopistossa toimii kaksi tutkimuseettistä toimikuntaa, joista toinen sijaitsee käyttäytymistieteellisessä tiedekunnassa ja toinen on usean tiedekunnan yhteisenä toimikuntana Viikin kampuksella. Tämän lisäksi Tampereen yliopistossa on keväällä 2010 perustettu ihmistieteiden eettistä arviointia toteuttava toimikunta ja Jyväskylän yliopistossa puolestaan toimii yliopistotasoinen tutkimuseettinen toimikunta. Samankaltaista toimintaa on käynnissä – tai vähintäänkin suunnitellaan – myös muissa yliopistoissa ja korkeakouluissa.

Toinen esimerkki eettisen keskustelun voimistumisesta on *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* -teoksen (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010) julkaiseminen keväällä 2010. Kyseessä on ensimmäinen pelkästään lapsiin ja nuoriin kohdistuvan tutkimuksen eettisiä kysymyksiä esittelevä teos Suomessa. Kyseinen artikkelikokoelma selvittää monipuolisesti tutkimuksen kentällä vallitsevia käytäntöjä sekä niiden takana olevia säädöksiä. Kansainvälisessä kirjallisuudessa on runsaasti esimerkkejä vastaavista teoksista, mutta ongelmana on usein se, että eettiset ohjeistukset ja säännökset ovat erilaisia eri maissa. Kokoelman artikkelit käsittelevät eettisiä kysymyksiä monitieteisen nuorisotutkimuksen, lääketieteellis-psykologisen lapsitutkimuksen sekä yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksellisen lapsuuden tutkimuksen näkökulmista.

Tämän katsauksen tarkoituksena on tuoda esiin ongelmia, joihin ihmistieteilijät törmäävät tutkiessaan lapsia ja nuoria. Lähdän liikkeelle omista kokemuksistani nuorisotutkimuksen kentällä ja peilaan kohtaamiani ongelmia edellä mainittujen kotimaisten julkaisujen sekä ulkomaisen kirjallisuuden avulla. Jotta oma esimerkkini tulisi ymmärrettäväksi, kerron ensin lyhyesti tutkimushankkeestani.

Tutkimuskohteena hengailun maantiede

Toimin lukuvuoden 2009–2010 Suomen Akatemian varttuneena tutkijana projektissa *Nuoret, arki ja tunteiden maantiede*. Hankkeen yhdessä osaprojektissa tutkin nuorten vapaa-ajan viettoa julkisissa ja puolijulkisissa kaupunkitiloissa. Tutkimuksen kohteena ovat Helsingin keskustassa sijaitsevassa Kampin kauppakeskuksessa ja sen lähiympäristössä aikaansa viettävät teini-ikäiset nuoret. Puhun hengailun maantieteestä, joka käsitteenä tuo esiin toisaalta nuorisokulttuuriin ja toisaalta tilan käyttöön liittyvät teemat. Olen kiinnostunut niistä merkityksistä, joita nuoret itse liittävät oleskeluunsa ja siitä, miten muut ihmiset suhtautuvat nuorten hengailuun.

Määrittelen hengailun maantieteen nuorten yhdessäoloksi julkisessa tai puolijulkisessa tilassa ilman ennakolta suunniteltua tekemistä. Sosiaalinen tila ja sen muotoutumiseen vaikuttavat prosessit ovat hengailun maantieteen ytimessä. Hengailuun sopivia ympäristöjä voivat toisaalta olla helposti saavutettavat ja näkyvät paikat, toisaalta syrjässä sijaitsevat tilat, joissa korostuvat erilaiset sosiaalisen vuorovaikutuksen pyrkimykset. Näitä ympäristöjä voidaan kuvata vuorovaikutuksen ja vetäytymisen paikoiksi (Lieberg 1995) tai käsiteparilla on *stage spaces* ja *backstage spaces* (Matthews et al. 2000). Nämä käsitteet tuovat hyvin esiin nuorten julkisen tilan käyttöön sisältyvän kahtalaisen pyrkimyksen: hengailuun liittyy toisaalta tarve muiden nuorten katseiden kohteena olemiseen, toisaalta pyrkimys sellaisen oman tilan haltuun ottamiseen, johon aikuisten kontrolli ei yllä.

Nuoret haastavat hengailullaan julkisen ja puolijulkisen tilan yleisesti hyväksytyjä käyttäytymiskoodeja käyttämällä tilaa vastoin sen suunniteltua tarkoitusta.

Kauppakeskuksista on tullut monille nuorille suosittuja kokoontumispaikkoja, joissa päätarkoituksena on ajanvietto ja toisten tapaaminen, ei kuluttaminen. Jos näitä vaihtoehtoisia tilan käyttötapoja suvaitaan, *tiukka tila*, jossa vain tietty, ennalta suunniteltu käyttötarkoitus sallitaan, muuttuu spontaanin toiminnan sallivaksi *väljäksi tilaksi* (*tight space ja loose space*; ks. Franck & Stevens 2007). Tilojen väljentyminen tekee arkiympäristöstä entistä elävämmän ja mahdollistaa erilaisten ihmisten välisiä kohtaamisia (Ameel & Tani 2007). Väljät tilat parantavat nuorten mahdollisuuksia toimia julkisessa tilassa yhteiskunnan aktiivisina jäseninä silloinkin, kun he eivät tee mitään erityistä vaan oleskelevat ystäviensä seurassa.

Edellä lyhyesti esittelemäni taustan avulla muotoilin tutkimuskysymykset seuraavasti:

- Miten nuoret käyttävät julkista/puolijulkista kaupunkitilaa?
- Mitä hengailu merkitsee nuorille?
- Millaisia näkemyksiä julkisen/puolijulkisen kaupunkitilan ”säätelijät” liittävät nuorten hengailuun?
- Millaisia haasteita hengailu tuottaa tilan suunnittelulle ja hallinnoinnille?
- Miten nuorten oleskelua kaupunkitilassa voidaan tukea?

Esittelen seuraavassa tutkimushankkeessani kohtaamiani eettisiä kysymyksiä. Niiden kautta tarkastelen lasten ja nuorten tutkimiseen liittyviä lupakäytäntöjä toisaalta instituutioiden parissa, toisaalta niiden ulkopuolella tehtävien tutkimusten osalta. Lopuksi kerron oman prosessini etenemisestä ja tutkimusetiikkaan liittyvistä ratkaisuksista, joita päädyin tekemään.

Kuinka nuorten hengailun tutkiminen muuttui tutkimuseettiseksi ongelmaksi?

Aloitin aineistojen keruun syksyllä 2009 haastatteleamalla ensin Kampin alueella toimivan, Aseman Lapset ry:n ylläpitämän Walkers-talon työntekijöitä. Heidän kauttaan sain kontaktin alueella hengaileviin nuoriin. Syksyllä haastattelin myös kauppakeskuksen kiinteistöpäällikköä ja alueella toimivia lähipoliiseja. Talven 2009–2010 kuluessa keräsin havainnointiaineistoa, jotta pystyin muodostamaan itselleni yleiskäsityksen kauppakeskuksen käytöstä hengailupaikkana. Koska halusin tutkimuksessani selvittää erityisesti niitä merkityksiä, joita nuoret itse liittävät oleskeluunsa julkisessa ja puolijulkisessa kaupunkitilassa, koin nuorten parissa kerättävät aineistot tutkimukseni tärkeimmiksi lähteiksi.

Tutustuttuani Walkers-talon toimintaan ja siellä työskenteleviin henkilöihin päätin valita tutkimuksen kohderyhmäksi Walkersissa käyvät nuoret. Heistä monet ovat 13–15-vuotiaita, ja lähes jokainen alle 18-vuotias – onhan talo tarkoitettu alaikäisille. Kerroin nuorille tutkimuksestani ja tiedustelin heidän kiinnostustaan osallistua siihen. Ajatukseni oli, että nuoret valokuvaisivat hengailuaan Kampissa joko itsenäisesti tai pienissä ryhmissä. Tämän jälkeen katsoisin kuvat nuorten kanssa yhdessä. Samalla tekisin kuvien katselun yhteydessä teemahaastatteluja. Monet nuoret osoittivat kiinnostusta hankettani kohtaan, mutta kun kerroin heille vanhemmilta tarvittavasta kirjallisesta luvasta, suhtautuminen muuttui. Jotkut nuorista sanoivat, etteivät heidän vanhempansa tiedä heidän hengailustaan, eivätkä he halua kertoa siitä kotona. Ymmärsin tämän: vaikka hengailussa sinänsä ei olekaan mitään laitonta tai arveluttavaa, se on kuitenkin nuorten omaa aikaa ja tilan haltuunottoa ilman vanhempien tai muiden aikuisten suoranaista kontrollia. Tutkimuskysymysteni kannalta en kokenut järkevaksi, että olisin ryhtynyt suostuttelemaan nuoria lupalappujen viemiseen

vanhemmille. Tuntui, että mikäli joutuisin vaatimaan huoltajien suostumuksen, tutkimusaineiston saaminen muuttuisi mahdottomaksi.

Alkuhämmennyksestä selvittyäni perehdyin tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisemiin eettisiin periaatteisiin. Niiden mukaan huoltajilta pyydettävää tutkimuslupaa ei välttämättä tarvittaisi, mikäli tietyt reunaehdot täyttyisivät. Tutkimuseettinen neuvottelukunta määritteli näitä tilanteita seuraavasti:

Tutkittaessa alaikäisiä varhaiskasvatuksen toimintayksikön ja koulun ulkopuolella tutkijoiden tulee itse arvioida, koska on perusteltua kysyä erillistä suostumusta tai informoida huoltajaa tutkimuksesta niin, että huoltajalla on mahdollisuus kieltää lastaan osallistumasta siihen. Alle 15-vuotiaisiin kohdistuva tutkimus voidaan toteuttaa ilman huoltajan erillistä suostumusta tai informointia, kun se on perusteltavissa tutkittavien iän ja kehitystason, tutkimuksen aihepiirin ja toteutustavan tai tavoiteltavan tietotarpeen näkökulmasta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 5.)

Neuvottelukunnan suositusten mukaan eettinen ennakoarviointi tulee pyytää silloin, kun tutkimuksen toteuttamiseen ei haluta pyytää huoltajien lupaa ja kun kyseessä on alle 15-vuotiaisiin kohdistuva tutkimus. Koska Helsingin yliopiston käyttäytymistieteelliseen tiedekuntaan oli perustettu tutkimuseettinen toimikunta, päätin pyytää siltä eettistä ennakoarviointia ja samalla suostumusta aineiston keruuseen ilman huoltajien myöntämää tutkimuslupaa. Liitin pyyntööni tutkimussuunnitelman, jossa perustelin syytä siihen, miksi en halunnut kysyä huoltajien suostumusta. Kerroin, kuinka tutkimukseni aihepiiri liittyy nuorten ajanviettoon sellaisissa ympäristöissä, joissa he ovat kouluajan ulkopuolella huoltajiensa ”valvovan silmän” tavoittamattomissa. Totesin aiempiin tutkimuksiin viitaten, kuinka hengailuun liittyy samanaikaisesti sekä halu nähdä ja olla näytteillä että tarve olla vanhempien katseelta suojassa. Julkiset ja puolijulkiset kaupunkitilat tarjoavat nuorille mahdollisuuden tämänkaltaiseen omaehtoiseen ja sosiaaliseen tilan haltuunottoon. Totesin, kuinka tutkimuslupan kysyminen huoltajilta vaarantaisi sellaisen tutkimustiedon saamisen, joka tavoittaa nuorten omat, hengailuun liittyvät merkitykset. Kerroin, kuinka tutkimuksen toteutustapa painottaa nuorten äänten kuuntelemista ja heidän näkökulmansa keskeisyyttä. Tämän vuoksi pidin tärkeänä, että nuoret itse tuottaisivat tutkimusaineistoa dokumentoimalla ajanviettoa ja kertomalla siitä minulle ryhmähaastatteluissa ja ainoastaan ryhmän käyttöön tarkoitettulla Facebook-sivulla. Nuorten henkilöllisyys ei tulisi ulkopuolisten tietoon, eikä heidän ottamiaan valokuvia käytettäisi ilman heidän antamaansa lupaa. Mahdolliset tutkimusartikkeleissa julkaistavat nuorten ottamat kuvat tulisivat olemaan sellaisia, joiden julkaisemiseen pyydetäisiin sekä kuvaajan että mahdollisesti kuvissa esiintyvien nuorten lupa. Nuoria ei pystyisi tunnistamaan julkaistavista kuvista.

Tutkimuseettinen toimikunta käsitteli pyyntöäni, mutta päätti jättää asian pöydälle ja pyytää minulta lisäselvityksiä. Suurimmaksi ongelmaksi toimikunta koki hengailun tutkimisen:

Vaikka tutkimussuunnitelma ilmentää tutkijan pitävän hengailua kauppakeskuksessa myönteisenä, on syytä arvella, että osa lasten vanhemmista ei ajattele samoin. Tämän vuoksi metodin eettisyys joutuu lähitarkasteluun. Toimikunnan keskustelussa nousi esiin se, että kuvattunkaltaisen erityisen tutkimusjoukon kokoaminen ja erityisesti sen kannustaminen toistensa valokuvaamiseen mahdollisesti tuottaa hengailua voimistavaa efektiä. Tämä voidaan nähdä toimintana, joka vie pohjaa

vanhempien toisenlaisilta kasvatuspyrkimyksiltä. Seikan problematisointia toivotaan tutkijalta lisää. (Tutkimuseettinen toimikunta 2010.)

Toimikunnan huoli tuntui hämmentävältä: olisiko hengailun tutkiminen toimintaa, joka ”veisi pohjaa vanhempien kasvatuspyrkimyksiltä”? Mikä tekee hengailusta arveluttavaa? Ja erityisesti: miten nuorten näkökulma ja heidän oman tilan haltuunottonsa tutkiminen olisi mahdollista, jos tutkimuksen toteuttaminen vaatisi vanhempien lupaa? Näiden kysymysten kautta päädyin pohtimaan monia lasten ja nuorten tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja käytäntöjä. Keskustelin asiasta nuorisotutkijoiden kanssa ja perehdyin tutkimusetiikkaa käsittelevään kirjallisuuteen. Esittelen seuraavassa näiden pohdintojen tuloksena esiin nousseita, lasten ja nuorten tutkimisen eettisyyteen liittyviä näkökulmia. Ensimmäinen näkökulmista liittyy erilaisiin lapsuutta ja nuoruutta määritteleviin ikärajoihin Suomessa ja muissa maissa. Toinen näkökulma liittyy lasten ja nuorten toimijuuteen ja heidän aktiiviseen osallistumiseensa liittyviin tulkintoihin. Kolmantena näkökulmana nostan esiin kysymyksiä aikuisen tutkijan ja alaikäisen tutkittavan positioista ja niihin liittyvistä eettisistä kysymyksistä.

Lapsuuden ja nuoruuden horjuvat määrittelyt

Lapsuutta ja nuoruutta määritellään moni eri tavoin riippuen siitä, kuka määrittelyn tekee. Yksinkertaisimmassa tapauksessa lapsilla tarkoitetaan yleensä alaikäisiä eli Suomessa alle 18-vuotiaita. Määritelmiä ja niiden perusteita voidaan etsiä toisaalta erilaisista lakiteksteistä, toisaalta tutkijayhteisöjen käytännöistä. Liisa Nieminen (2009; 2010) on selvittänyt lasten ja nuorten tutkimisen eettisiä kysymyksiä erityisesti suomalaisen lainsäädännön näkökulmasta. Hänen mukaansa perustuslaissa ei määritellä tarkemmin lapsen käsitettä, mutta sillä tarkoitetaan yleensä alle 18-vuotiaita. Nuoren määritelmä on hänen mukaansa vielä epämääräisempi, eikä esimerkiksi Suomen perustuslaissa käytetä kyseistä käsitettä lainkaan (Nieminen 2010, 26).

Lastensuojelulaki ja nuorisolaki määrittelevät lapsen ja nuoren keskenään eri tavalla. Lastensuojelulaissa lapsilla tarkoitetaan alle 18-vuotiaita ja nuorilla alle 21-vuotiaita, kun puolestaan nuorisolaissa nuoriksi luetaan kaikki alle 29-vuotiaat. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15-vuotiaana, mutta esimerkiksi Englannissa ja Walesissa jo 10-vuotiaana. (Nieminen 2010, 26.) Heath ym. (2009, 27; ks. myös Masson 2004) toteavat, kuinka Isossa-Britanniassa 16 vuotta täyttäneitä pidetään kykenevinä päättämään itseään koskevista asioista, vaikka täysi-ikäisyyden rajana on 18 vuoden ikä. Alle 16-vuotiaiden osallistuminen tutkimukseen ja osallistumisesta päättäminen sen sijaan on luokiteltavissa harmaaksi alueeksi Isossa-Britanniassa: mitään selkeitä säädöksiä sille, milloin alle 16-vuotias on itse kykenevä päättämään osallistumisestaan ja milloin tarvitaan hänen vanhempiensa suostumus, ei ole. Monissa tapauksissa rajapyykkinä pidetään 12 vuoden ikää: sitä nuorempien huoltajilta pyydetään yleensä lupa (esim. Dowds 2008).

Mäkelän (2010, 68) mukaan tutkimuslupia koskeva säätely on hyvin erilaista eri maissa. Esimerkiksi Ruotsissa kaikkea ihmisiin liittyvää tutkimusta säädellään laissa, kun puolestaan Australiassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa säätely perustuu alemmantasoisiiin normeihin, jotka kattavat kuitenkin kaikki tieteenalat. Monissa maissa, erityisesti Yhdysvalloissa, säädökset on alun perin tehty lääketieteellistä tutkimusta varten, minkä vuoksi yhteiskunta- ja käyttäytymistieteelliset näkökulmat eivät välttämättä tule riittävän hyvin huomioiduiksi. Englannissa sen sijaan on oma säännöstönsä talous- ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta varten, mutta Mäkelän (2010) mukaan se on silti sekava ja huono.

Edellä mainitut ikäraajat kertovat lapsen ja nuoren määrittelyn vaikeudesta. Sama käytäntöjen kirjavuus ja tulkinnanvaraisuus tulee esiin, kun tarkastellaan suhtautumista lasten ja nuorten tutkimukseen osallistumiseen. Niemisen (2010, 33) mukaan Suomen lainsäädännössä ei todeta yleispätevästi, kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Hänen mukaansa käytännössä on katsottu, että tämä kuuluu niihin henkilökohtaisiin asioihin, joista lapsen *huoltaja* päättää.

Tutkimuslupien edellyttämiseen vaikuttaa myös se, tehdäänkö tutkimus jonkin instituution kuten koulun piirissä vai sen ulkopuolella. Kun tutkija haluaa kerätä alaikäisiltä tutkimusaineistoja koulussa, hän joutuu harkitsemaan, keneltä hänen pitää hankkia tutkimusluvat. Kysymykseen saattavat tulla itse lapset ja nuoret, heidän huoltajansa, opettaja, koulun rehtori, kunnan opetusvirasto tai vastaava opetustoimen edustaja. Käytännöt vaihtelevat koulujen ja erityisesti kuntien välillä. Tiukimmillaan vaaditaan kaikkien edellä lueteltujen tahojen lupa tutkimuksen tekemiseen, mutta väljimmissä tapauksissa riittää, että tutkija hankkii suostumuksen opettajalta tutkimusaineiston keräämiseen hänen oppituntiansa aikana. Monet kouluissa ja päiväkodeissa tehtävät tutkimukset on ajateltu osaksi niiden toimintaa, eikä erillisiä tutkimuslupia välttämättä ole kysytty (Mäkelä 2010, 78). Nykyisin yhä useammin tosin ajatellaan, että tutkimusten toteuttamiseen myös koulussa tarvitaan huoltajien lupa. Kerätessäni tutkimusaineistoa toiseen tutkimushankkeeseen neljästä suomalaisesta lukiosta (yksi koulu Helsingistä, toinen Lahdesta, kolmas Lappeenrannasta ja neljäs Oulusta) törmäsin neljään erilaiseen lupakäytäntöön. Tiukimman ohjeistuksen sain Helsingistä: saatuani opettajalta luvan tutkimuksen toteuttamiseen lähetin tutkimuslupalomakkeen liitteineen koulun rehtorin hyväksyttäväksi. Hän lähetti hakemukseni edelleen opetusvirastoon käsiteltäväksi. Opettaja puolestaan keräsi oppilaiden välityksellä nuorten huoltajilta kirjalliset suostumukset. Opetusvirastosta sain kuulla, kuinka kaupunki on tiukentanut lupien myöntämistä ja hyväksyy ainoastaan sellaiset tutkimushankkeet, jotka ovat heidän strategiansa suuntaisia. Monen mutkan jälkeen sain lopulta tutkimusluvan, samoin luvat nuorten huoltajilta ja pääsin keräämään tutkimusaineistoja kouluihin.

Lapset ja nuoret aktiivisina toimijoina

Lasten ja nuorten osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan on korostunut viime vuosina sekä Suomessa että muualla maailmassa. On korostettu esimerkiksi osallistumisen vaikutuksia vastuullisuuden ja sitoutumisen lisääntymiseen ja toisaalta toimijakeskeisten näkökulmien huomioon ottamista esimerkiksi ympäristötutkimuksessa ja -kasvatuksessa, mutta myös opettajankoulutuksessa (esim. Rantala & Salminen 2006). Vaikka lasten ja nuorten aktiivista kansalaisuutta on haluttu tukea, on samalla kiinnitetty huomiota ongelmiin, jotka liittyvät osallistumisen vaikuttavuuteen. Sanna Koskinen (2010) on tutkinut lasten ja nuorten ympäristökansalaisuutta eli ympäristökasvatuksen näkökulmia osallistumiseen. Hänen mukaansa lasten ja nuorten osallistumiseen liittyy ainakin kolmenlaisia ongelmia: on melko harvinaista, että lapset ja nuoret otettaisiin mukaan oman lähiympäristönsä suunnitteluun. Toiseksi suuri osa hankkeista on yksittäisiä, usein lyhytkestoisia projekteja, joiden merkitystä pitempiaikaiseen vaikuttavuuden lisääntymiseen on vaikea todistaa. Kolmanneksi Koskisen (2010, 13) mukaan lasten ja nuorten osallistuminen ei välttämättä takaa sitä, että heidän näkemyksiään otettaisiin todella huomioon.

Perustuslain itsemääräämisoikeutta koskevien säädösten mukaan tutkimukseen osallistumisen tulisi olla vapaaehtoista. Aiemmin ajateltiin vanhempien tietävän, mikä on

heidän lastensa etu, eikä lasten omaa subjektiutta välttämättä tunnustettu. Nykyisin, vaikka todetaankin, kuinka huoltajien mahdolliset näkemykset asiasta on otettava huomioon, korostetaan lasten asemaa aktiivisina toimijoina. (Nieminen 2010, 35–36.) Mäkelän (2010) mukaan on olemassa kahdenlaisia tapauksia, joissa alaikäisen tutkimiseen ei pidä edellyttää huoltajan suostumusta: näitä ovat ensinnäkin tutkimukset, jotka ei sisällä riskejä ja joissa alaikäinen on itse pätevä arvioimaan, haluaako hän osallistua vai ei ja toiseksi tutkimukset, joissa olisi alaikäisen edun vastaista vaatia huoltajan suostumusta.

Mäkelän mainitsemat kaksi tapausta tuovat taas kerran esiin lasten ja nuorten tutkimista koskevat ristiriitaiset periaatteet: samaan aikaan kun on tarve suojella lapsia ja heidän mahdollista haavoittuvuuttaan, heille halutaan antaa valta päättää itseään koskevissa asioissa. Nämä näkökulmat tuovat esiin ajatuksen lapsista toisaalta *tulevina* kyvykkäinä subjekteina, toisaalta ajatuksen heistä aikuisten kaltaisina sosiaalisina toimijoina, jotka pystyvät tekemään itsenäisiä päätöksiä (Thomson 2007; Gaskell 2008; Strandell 2010; vrt. Morrow 2008).

Omassa tutkimuksessani koin, että tavoittelemani tieto – nuorten subjektiiviset, omaan ympäristöönsä liittämät merkitykset sekä heidän vapaa-ajanviettonsa koulun ja kodin ulkopuolella kavereidensa parissa – olisi luonteeltaan sellaista, että nuorten ja heidän vanhempiensa intressit saattaisivat olla ristiriidassa. Koin, että vaikka nuoret eivät tehneet mitään sen ihmeempää kuin viettivät aikaansa kaupungilla yhdessä kavereidensa kanssa, heidän vanhempiensa ei välttämättä tarvitsisi tietää tätä. Keskusteltuani useiden nuorisotutkijoiden kanssa sekä aiemman nuorisotutkimukseen liittyvän kirjallisuuden (esim. Raevaara 2010) perusteella vakuutuin, että jättämällä kysymättä tutkimukseeni huoltajien lupaa, toimin nuorten edun mukaisesti mutta en kuitenkaan heidän vanhempiensa edun vastaisesti.

Tutkijan ja tutkittavien positioista

Tutkimuslupaviidakon ja epäselvien käytäntöjen lisäksi lapsia ja nuoria tutkiva joutuu kohtaamaan myös tutkijan ja tutkittavan asemaan liittyvät eettiset kysymykset. Tutkijan positiota tulee miettiä erityisen tarkasti, kun kyseessä on alaikäisten nuorten tutkiminen. Millä keinoin tutkija pystyy tavoittamaan nuoret ja heidän maailmansa? Kuinka tutkija voi välttää omien ennako-oletustensa ja aiemman tietämyksensä vaikutuksen tehtäviin tulkintoihin? Millaisin menetelmin olisi mahdollista tavoittaa nuorten elämisaailma mahdollisimman autenttisena? Jouduin pohtimaan näitä kysymyksiä moneen kertaan päättäessäni siitä, millaisilla menetelmillä keräisin nuorten hengailuun liittyvää aineistoa.

Koska halusin tavoittaa hengailevien nuorten omia kokemuksia ja heidän ympäristölleen antamia merkityksiä, päädyin käyttämään tutkimusmenetelmiä, joissa nuoret eivät olisi ainoastaan tutkimuksen kohteina, vaan myös tutkimusaineistojen aktiivisina tuottajina. Ympäristöön liittyvien merkitysten tulkintaa varten valokuvaus tuntui luonteelta aineiston keräämisen tavalta. Valokuvausta ja muita visuaalisia aineistoja onkin käytetty viime aikoina monissa lasten ja nuorten elämysympäristöjä käsitelleissä tutkimuksissa (esim. Clark-Ibáñez 2007; Cook & Hess 2007; Kofkin Rudkin & Davis 2007; Samuels 2007; Thomson 2008; Heath ym. 2009; Béneker ym. 2010). Valokuvausta hyödyntäneissä tutkimuksissa lapset ja nuoret ovat usein saaneet käyttöönsä kertakäyttökamerat, mutta Kampin tapauksessa tilanne oli toinen: suurimmalla osalla tutkimukseen osallistuneista nuorista oli omat digitaaliset järjestelmäkamerat, ja osa nuorista lainasi Walkers-talon kameraa aineiston keruuta varten. Valokuvaaminen osoittautuikin osaksi nuorten arkea: monet heistä kertoivat kantavansa kameraa päivittäin

mukanaan ja kuvaavansa hengailuaan muutenkin kuin tutkijan pyynnöstä. Nuoret kertoivat jakavansa myöhemmin kuviaan sosiaalisessa mediassa, erityisesti IRC-galleriassa, kavereilleen. Vaikka tämä havainto vahvisti ennakkokäsitystäni sosiaalisen median merkityksestä nuorten elämässä, päätin kuitenkin jättää tutkimuksestani pois *Facebookin* käytön keskusteluympäristönä, koska tutkimuseettinen toimikunta oli esittänyt huolensa internetin käytöstä ja nuorten anonymiteetin säilymisestä.

Tutkimukseen osallistui viisitoista nuorta, ja he luovuttivat käyttööni yhteensä 460 valokuvaa. Tutkijan ja tutkittavien erilainen asema tulee selkeästi esille verrattaessa nuorten itsensä ottamia valokuvia ja kuvia, joita tutkijana otin havainnoidessani Kampin alueella nuorten oleskelua. Ymmärsin, kuinka minulle olisi aikuisena, akateemisena ja nuorten alakulttuureita vain pintapuolisesti ymmärtävänä ulkopuolisena ollut mahdotonta tavoittaa sellaista hengailuun sisältyvää välittömyyttä kuvaajan ja kohteen välillä kuin mikä nuorten ottamista kuvista välittyi. Samaan tutkijan position ongelmaan törmäsin uudelleen, kun aloitin myöhemmin valokuvien analysoinnin. Tämän vuoksi koinkin onnistuneeksi ratkaisuksi valokuvien katsomisen ja niistä keskustelun yhdessä nuorten kanssa. Tämä niin sanottu valokuvahaastattelu (*photo-elicitation*, ks. esim. Clark-Ibáñez 2007; 2008; Burke 2008) on paljon käytetty menetelmä nimenomaan lasten ja nuorten tutkimuksen yhteydessä. Valokuvat, joita käytetään haastatteluissa, voivat olla tutkijan tai tutkittavan ottamia, mutta ne voivat olla myös tutkijan valitsemia, asiayhteyteen liittyviä muita valokuvia.

Myös haastattelemineen nostaa esiin kysymyksiä tutkijan ja tutkittavan roolista tutkimuksessa. Sama ongelma koskee mitä tahansa haastattelutilannetta, jossa tutkija joutuu miettimään omaa suhtautumistaan tutkittavaan aiheeseen ja erityisesti siihen, millaiseen rooliin hän asettuu ja millainen rooli tarjoutuu haastateltavalle. Lasten ja nuorten tutkimisessa tämä roolien tiedostaminen on erityisen tärkeää: tutkijan on varmistettava, että haastateltavat lapset ja nuoret pystyvät ilmaisemaan itseään mahdollisimman vapaasti ja avoimesti ilman, että he pyrkivät vastauksillaan miellyttämään haastattelijaa. Kun aikuinen tutkija haastattelee lasta tai nuorta, tilanne voi tuntua kiusalliselta puolin ja toisin, sillä tilanteessa molempien roolit ovat kaukana normaalista arkisesta vuorovaikutuksesta erikäisten ihmisten välillä. Välttääkseni tätä päädyin siihen, että nuoret saivat itse valita, halusivatko he tulla haastatteluun yksin vai yhdessä kavereidensa kanssa. Yksi nuorista osallistui tutkimukseen yksin, muut joko pareittain tai kolmen hengen ryhmissä. Paikalla haastatteluissa oli myös valokuvaprojektia nuorisotalolla pyörittänyt vapaaehtoistyöntekijä. Hän ei osallistunut haastatteluihin, mutta oli nuorille tuttuina aikuisena madaltamassa haastattelukynnystä. Haastattelut toteutettiin siten, että osallistujien omat valokuvat pyörivät diaesityksenä koko haastattelun ajan tietokoneen ruudulla. Kuvista keskusteltiin pitkin haastatteluja. Se, että haastateltavien ei tarvinnut tuijottaa haastattelijaa vaan he voivat katsoa itse ottamiaan kuvia samalla, kun he vastailivat haastattelijan esittämiin kysymyksiin, teki tilanteista normaalia haastattelutilannetta epämuodollisemman ja luontevamman. Tutkijana koin, että nuoret pystyivät kertomaan haastatteluissa melko vapaasti omista ajatuksistaan ja hengailuun liittyvistä merkityksistä.

Lopuksi: kuinkas sitten kävikään...

Olen edellä kertonut niistä tutkimuseettisistä kysymyksistä, joihin törmäsin tutkimusprosessini aikana. Tutkimuseettisen toimikunnan pyytämät lisäselvitykset pakottivat minut perehtymään entistä syvällisemmin nuorisotutkimuksen etiikkaan ja perustelemaan omia valintojani. Ymmärsin samalla sen, kuinka lasten ja nuorten

tutkimukseen liitetään helposti myös sellaisia moraalisia huolenaiheita, jotka nousevat itse tutkimusaiheen ulkopuolelta. Vanhempien kasvatuspyrkimyksistä huolehtiminen ja tutkimusaiheeni moraalinen oikeutus olivat puhuttaneet toimikunnan jäseniä. Tämä huoli toi selvästi esiin sen, kuinka kompleksisella kentällä nuorisotutkimuksessa liikutaan. Kummasta tutkijan tulisi enemmän kantaa huolta: nuorten äänen kuuntelemisesta vai heidän vanhempiensa kasvatuspyrkimystensä kunnioittamisesta? Miten tutkimusasetelman eettisyydestä voidaan huolehtia ottamalla huomioon sekä lasten että heidän vanhempiensa oikeudet?

Tehtyäni tutkimuseettisen toimikunnan pyytämät lisäselvitykset asiaa käsiteltiin toimikunnan seuraavassa kokouksessa. Tutkimukseni arvioitiin eettiseltä kannalta hyväksyttäväksi, mutta minun toivottiin vielä kiinnittävän huomiota kolmeen tutkimuksen toteuttamiseen liittyvään yksityiskohtaan. Toimikunta toivoi, että nuorille kirjoittamassani tutkimuksesta kertovassa tiedotteessa mainittaisiin, kuinka he voisivat keskeyttää halutessaan osallistumisensa tutkimukseen. Tämän lisäksi tiedotteeseen kaivattiin lisättävän toivomus, että nuoret kertoisivat tutkimuksesta kotonaan ja että Walkers-talon verkkosivuilla kerrottaisiin tutkimuksestani. Samalla toimikunta totesi, että näiden lisäysten ja toiveiden huomioiminen jäisi tutkijan vastuulle.

Olin helpottunut saamastani myönteisestä päätöksestä, mutta samalla jäin pohtimaan pyydettyjen lisäselvitysten järkevyyttä. Kun nuoret valokuvasivat hengailuaan ja kertoivat siitä minulle yhdessä haastattelutilanteessa, missä vaiheessa he voisivat keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen? Miten olisin voinut luontevasti kannustaa nuoria kertomaan kotona tutkimuksestani, kun he eivät olleet kiinnostuneita tutkimustiedotteen muistakaan asioista? Tästä huolimatta kerroin heille haastattelujen alussa heidän oikeuksistaan ja siitä, millaista tutkimusta olin tekemässä. Lopulta päädyin kuuntelemaan nuorisotyöntekijöiden ja nuorisotutkijoiden näkökulmia, joissa korostuivat tilannekohtaisen arvioinnin merkitys. Tunsin tekeväni eettisesti oikein, vaikka en vaatinutkaan nuoria kertomaan vanhemmilleen tutkimuksestani. Tein tutkimusta nuorten vapaa-ajalla, heidän sosiaalisessa tilassaan, jossa minä olin ulkopuolinen tutkija. Vanhemmat ja heidän näkemyksensä eivät mielestäni kuuluneet tutkimustilanteeseen.

Lopulta olisin päässyt helpommalla, jos olisin alun perin kuunnellut oman järkeni ja tutkijakollegoideni ääntä, enkä olisi pyytänyt tutkimukseni eettistä ennakoarviointia. Nuoret, jotka tavoitin tutkimukseeni, olivat kaikki yli 15-vuotiaita eli heitä varten en olisi tarvinnut eettistä ennakoarviointia. Lopputuloksena oli kuitenkin mielenkiintoinen ekskursion monitieteisen lasten ja nuorten tutkimuksen etiikan kentälle. Kokemukseni perusteella jaan Klaus Mäkelän ilmaiseman huolen lapsi- ja nuorisotutkimuksen ja ennakoarvioinnin suhteesta. Mäkelä (2010, 82) kirjoittaa:

Suomen lapsi- ja nuorisotutkimuksen ennakkosäätely on käymistilassa. Institutionaaliset portinvartijat vaativat yhä useammin lasten vanhempien suostumusta mitä tahansa tutkimusta varten. Asialla on suuri periaatteellinen ja käytännöllinen merkitys. Ensinnäkin kyse on alaikäisten itsenäisen päätösvallan kaventamisesta. Toiseksi lapsi- ja nuorisotutkimuksen aineistoja uhkaa vinoutuminen.

Tutkimusesimerkkini osoittaa, kuinka lasten ja nuorten tutkimiseen sisältyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan pitää ottaa huomioon. Samalla esiin nousee se, kuinka ristiriitaisiin ohjeistuksiin tutkija usein törmää. Vastakkain saattavat asettua alun perin lääketieteellisen tutkimuksen etiikasta nousevat säädökset, käsitykset vanhempien kasvatusvastuusta ja siihen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista sekä toisaalta lasten ja

nuorten oikeus päättää itseään koskevista asioista. Tutkijayhteisö luo omalla toiminnallaan käytäntöjä, joissa näihin ristiriitaisiin näkökulmiin otetaan kantaa. Aineistojen vinoutumisen uhka voidaan torjua sillä, että tutkimuksessa pyritään säilyttämään herkkyys ymmärtää lasten ja nuorten maailmaa – ilman kaikkialle ulottuvia, aikuisten sanelemia rajoituksia.

Kirjallisuus

- Ameel, Lieven & Tani, Sirpa 2007. Säröjä kaupunkitilassa: parkour. *Alue ja Ympäristö* 36 (1), 3–13.
- Béneker, Tine, Sanders, Rickie, Tani, Sirpa & Taylor, Liz 2010. Picturing the city: young people's representations of urban environments. *Children's Geographies* 8 (2), 123–140.
- Burke, Catherine 2008. 'Play in focus'. Children's visual voice in participative research. Teoksessa Thomson, Pat (toim.), *Doing visual research with children and young people*. London: Routledge, 23–36.
- Clark-Ibáñez, Marisol 2007. Inner-city children in sharper focus: sociology of childhood and photo elicitation interviews. Teoksessa Stanczak, Gregory C. (toim.), *Visual research methods. Image, society, and representation*. Los Angeles: Sage, 167–196.
- Clark-Ibáñez, Marisol 2008. Gender and being "bad". Inner-city students' photographs. Teoksessa Thomson, Pat (toim.), *Doing visual research with children and young people*. London: Routledge, 95–113.
- Cook, Tina & Hess, Else 2007. What camera sees and from whose perspective. *Fun methodologies for engaging children in enlightening adults*. *Childhood* 14 (1), 29–45.
- Dowds, Julie 2008. 'Throwing the baby out with the bathwater'. *Children's Geographies* 6 (1), 95–108.
- Franck, Karen A. & Stevens, Quentin 2007. Tying down loose space. Teoksessa Franck, Karen A. & Stevens, Quentin (toim.), *Loose space. Possibility and diversity in urban life*. London: Routledge, 1–33.
- Gaskell, Carolyn 2008. 'Isolation and distress?' (Re)thinking the place of emotions in youth research. *Children's Geographies* 6 (2), 169–181.
- Heath, Sue, Brooks, Rachel, Cleaver, Elizabeth & Ireland, Eleanor 2009. *Researching young people's lives*. London: Sage.
- Kofkin Rudkin, Jennifer & Davis, Alan 2007. Photography as a tool for understanding youth connections to their neighborhood. *Children, Youth and Environments* 17 (4), 107–123.
- Koskinen, Sanna 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 98.
- Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101.
- Lapsiasiavaltuutettu 2009. Miten toteutuu osallistumisen oikeus? Teoksessa *Kaksi vuosikymmentä lapsen oikeuksia Suomessa*. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2009. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2009: 1, 37–44.
- Lieberg, Mats 1995. Teenagers and public space. *Communication Research* 22 (6), 720–744.

- Masson, Judith 2004. The legal context. Teoksessa Fraser, Sandy, Lewis, Vicky, Ding, Sharon, Kellet, Mary & Robinson, Chris (toim.), *Doing research with children and young people*. London: Sage & Open University, 43–58.
- Matthews, Hugh, Taylor, Mark, Percy-Smith, Barry & Limb, Melanie 2000. The unacceptable flaneur. The shopping mall as a teenage hangout. *Childhood* 7 (3), 279–294.
- Morrow, Virginia 2008. Ethical dilemmas in research with children and young people about their social environments. *Children's Geographies* 6 (1), 49–61.
- Mäkelä, Klaus 2010. Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101, 67–88.
- Nieminen, Liisa 2009. Lapset tutkimuskohteena: Kuka päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen? *Lakimies* 2009: 2, 226–253.
- Nieminen, Liisa 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101, 25–42.
- Raevaara, Liisa 2010. Nuorisotalolla tutkimassa nuorten kielenkäyttöä. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101, 89–90.
- Rantala, Jukka & Salminen, Jari (toim.) 2006. Kansalaisvaikuttamisen edistäminen koulussa ja opettajankoulutuksessa. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 5.
- Samuels, Jeffrey 2007. When words are not enough. Eliciting children's experiences of Buddhist monastic life through photographs. Teoksessa Stanczak, Gregory C. (toim.), *Visual research methods. Image, society, and representation*. Los Angeles: Sage, 197–224.
- Strandell, Harriet 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101, 92–112.
- Thomson, Fionagh 2007. Are methodologies for children keeping them in their place? *Children's Geographies* 5 (3), 207–218.
- Thomson, Pat (toim.) 2008. *Doing visual research with children and young people*. London: Routledge.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Tutkimuseettinen toimikunta 2010. Tutkimuseettisen toimikunnan kokous 17.3.2010. Ote pöytäkirjasta. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta.
- UNICEF 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista. [www-lähde]. < http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf > (Luettu 2.6.2010).
- Vehkalahti, Kaisa, Rutanen, Niina, Lagström, Hanna & Pösö, Tarja 2010. Kohti eettisesti kestäväää lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 101, 10–23.

Katsaukset

Sirpa Tani työskentelee maantieteen ja ympäristökasvatuksen professorina Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.

(Katsaus on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa projektia ”Nuoret, arki ja tunteiden maantiede”, projektinnumero 130653)